

Polarisoimme itsemme hengiltä – Neil Postman ja politiikan viihteellistymisen haaste

24.11.2022

Kimmo Ahonen

kimmo.ahonen [a] tuni.fi

FT, projektipäällikkö

Tampereen yliopisto Pori

Yhdysvaltain politiikan nykytilaa käsittelevissä analyyseissä toistuu väite politiikan polarisaatiosta. Kongressi on niin jakaantunut, että kompromisseja vaativien päätösten teko on yhä vaikeampaa. Yhteiskunnallisessa keskustelussa maltilliset äänenpainot hukkuvat kulttuurisodan lietsojien tuottaman pauhun alle.

Vastakkainasettelun kiihtymisestä on puhuttu jo vuosikymmeniä. Vuonna 2014 Pew Research Center julkaisi laajan kyselytutkimuksen, joka osoitti poliittisen polarisaation kasvaneen merkittävästi vuosina 1994–2014. Puolueiden väliset jakolinjat olivat syventyneet: demokraatit ja republikaanit olivat asiakysymyksissä yhä kauempana toisistaan ja suhtautuivat toisiinsa yhä kielteisemmin.

Moni paikantaa polarisaation käännekohtaksi Bill Clintonin ensimmäisen presidenttikauden ja varsinkin vuoden 1994 kongressivaalit, joissa republikaanit saivat Newt Gingrichin johdolla murskavoiton Clintonin demokraateista. Gingrichin ja Clintonin ottelu johti poliittiseen pattitilanteeseen ja kongressin päätöksenteon halvaantumiseen. Clintonin presidenttikausien aikana myös oikeistolainen media sai uutta tuulta purjeisiinsa. Rush Limbaugh keräsi miljoonia kuulijoita räyhäkkäillä radio-ohjelmillaan, joiden polttoaineena oli Clintonien ja liberaalien estoton pilkkaaminen.

Donald Trumpin presidentinvaalikampanja vuonna 2016 kärjisti entisestään vastakkainasetteluja, jotka olivat muhineet jo Barack Obaman presidenttikausilla. Vasemmistolainen dokumentaristi Michael Moore totesi ennen vuoden 2016 presidentinvaaleja, että Donald Trump olisi ”ihmiskäsikranaatti”, jonka turhautunut äänestäjäkunta heittäisi kostona koko poliittiselle järjestelmälle. Siksi Moore piti myös Trumpin voittoa todennäköisenä.

Juuri Trumpin valtaannousu ja presidenttikausi jyrkensi poliittisen polarisaation henkiseksi asemasodaksi, jossa karsastettiin kaikenlaisia kompromisseja vastapuolen kanssa. Kongressissa oli yhä vähemmän keskitien poliitikkoja, ja yhä enemmän niitä, joille tärkeintä oli oman puolueen (voimakkaasti ideologisoidun) agendan ajaminen hinnalla millä hyvänsä. Nykytilanteessa MAGA-republikaanien ja vasemmistodemokraattien näkemykset ja poliittiset diskurssit ovat niin kaukana toisistaan, että yhteisen keskustelupohjan löytäminen näyttää haasteelliselta tai jokseenkin mahdottomalta.

Vuoden 2020 presidentinvaaleissa Donald Trumpin ja Joe Bidenin ensimmäinen televisioväittely rikkoi mudanheiton aiemmat ennätykset televisioitujen vaaliväittelyjen historiassa. Sivistyneen argumentoinnin kanssa sillä ei ollut paljoakaan tekemistä. Väitteeseen poliittisen keskusteluilmapiirin polarisaatiosta on siis helppo uskoa ja olen sitä itsekin toistanut eri yhteyksissä.

On kuitenkin muistettava, että Yhdysvaltain presidentinvaalien historiassa likaiset temput eivät ole mitään uutta. Ne osattiin jo vuoden 1800 vaaleissa, jossa vastakkain olivat Thomas Jefferson ja John Adams. Kummankin ehdokkaan kannattajat keksivät jo silloin mitä mielikuvituksellisempia ilkeyksiä toisesta ehdokkaasta. Siinä mielessä polarisaatio, ainakin jos se ymmärretään eri ryhmien välisen vastakkainasettelun kiihtymisenä, on yhtä vanha kuin Yhdysvaltain poliittinen järjestelmä. Kaksipuoluejärjestelmä tuottaa jo itsessään polarisaatiota, ristiriitaistenkin poliittisten näkemysten keskittymistä kahteen kilpailevaan puolueeseen. Kampanjoinnin menetelmät ovat toki historian saatossa muuttuneet, ja mediateknologian muutos on mahdollistanut uusia muotoja mudanheitolle.

Yhdysvallat on monien vastakkainasettelujen maa, kuten Ari Helo osoittaa erinomaisessa teoksessaan *Amerikan Yhdysvaltojen historia* (2022). Puhe nykypäivän Yhdysvaltojen jakautuneisuudesta asettuu toiseen valoon, kun sitä arvioidaan suhteessa USA:n 1800-luvun historiaan: Intiaaniväestön alistamiseen, orjajärjestelmään ja sisällissotaan (1861–1865), jossa kuoli noin 750 000 ihmistä. Tai yhtä lailla jos arvioidaan sisällissodan jälkeistä aikaa, jolloin rotuerottelu jatkui etelävaltioissa, lopulta korkeimman oikeuden siunaamana Plessy v. Ferguson - päätöksellä (1896). Näistä verisistä vastakkainasetteluista on kuitenkin päästy hitaasti eteenpäin kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. Vaikka tämä 1800-luvun perintö elää yhdysvaltalaisessa kulttuurissa, on nykyinen somemöykkääminen kuitenkin kovin kesyä ”polarisaatiota” suhteessa menneen ajan konflikteihin.

Toteutuivatko Huxleyn dystopiat?

Edellä sanottu ei silti poista sitä tosiasiaa, että mediakulttuurissa on tapahtunut valtavia, poliittista polarisaatiota lietsovia muutoksia viime vuosikymmeninä. Eräs avain näiden muutosten ymmärtämiseen voisi olla mediakriitikko Neil Postmanin (1931–2003) teos *Huvitamme itsemme hengiltä: Julkinen keskustelu viihteen valtakaudella* (*Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*, 1985).

Postman käsittelee teoksessaan yhdysvaltalaisista julkista keskustelua, jota leimasi yhä syvenevä pyrkimys viihteellisyteen. Syyttävä sormi osoitti televisioon, joka välineenä viihteellisesti politiikan helposti omaksuttaviksi iskulauseiksi. Teoksen ankarassa televisiokritiikissä on toki myös nyansseja. Postman korosti, että televisio toimii välineenä parhaiten silloin kun se esittää ”roskaviihdettä”, ja huonoimmin silloin, kun se esittää asiaohjelmia ”viihteellisessä paketissa”.

Teoksen kirjoitustapa on pohdiskelevan kantaaottava- Postman esittää argumenttinsa selkeästi eikä pakene postmodernin ironian tai käsiteviidakon taakse. Siksi se on yhä nautittavaa luettavaa.

Esipuheessaan Postman nostaa esiin kaksi tieteiskirjallisuuden klassista dystopiaa: George Orwellin *Vuonna 1984* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949) ja Aldous Huxleyn *Uljas uusi maailma* (*Brave New World*, 1932). Molemmat kuvaavat totalitaristista järjestelmää, mutta niiden uhkakuva on erilainen. Kuten Postman asian muotoilee:

”Orwell varoittaa, että joudumme ulkoa päin tulevan sorron alaisiksi. Huxleyn visiossa taas ei tarvita Isoa Veljeä, jotta ihmiset menettävät itsenäisyytensä, kypsyytensä ja historiansa. Huxleyn näkemyksen mukaan ihmiset alkavat rakastaa sortoa, jumaloida tekniikkaa, joka murentaa heidän ajattelukykynsä”.

Postman katsoi, että 1980-luvun Yhdysvalloissa Huxleyn ennustukset olivat toteutumassa hyvää vauhtia. Viihteellisyydestä oli tullut julkisuudessa poliittisen debatoinnin ylin mittari.

Postman oli huolissaan valistuksen ihanteiden katoamisesta ja kirjallisen korkeakulttuurin rapautumisesta. Näkemys 1980-luvun mediakulttuurista oli kovin pessimistinen. Sen vastakohtaksi hän maalasi romantisoidun kuvan painetun sanan hallitseman kulttuurin menneistä loiston päivistä. Siinä poliittinen väittely perustui kirjallisesti sivistyneiden miesten rationaaliseen argumentointiin.

Passiivisesta töllöttäjästä aktiiviseen somettajaan

Kun opiskelijana 1990-luvulla luin Postmanin teosta, pidin hänen teesejään elitistisenä. Nyt luettuna moni sen väitteistä tuntuu profeetalliselta.

Muutama vuosi teoksen julkaisemisen jälkeen mediasisältöjen sääntelyssä tapahtui muutoksia, jotka aikalaisten näkökulmasta olivat pieniä, mutta joiden merkitys paljastui vasta jälkikäteen. Vuonna 1987 kumottiin uutistoiminnan tasapuolisuutta vaalinut ”Fairness Doctrine”, joka oli ollut voimassa vuodesta 1949 lähtien. Sen tarkoituksena oli varmistaa, että radiossa ja myöhemmin televisiossa pyrittäisiin tasapuoliseen uutisointiin erityisen kiistanalaisia kysymyksiä käsiteltäessä.

Tämän ”reiluusdoktriinin” kumoamisen takana olivat erityisesti Ronald Reaganin hallinnon puuhamiehet. Presidentti osallistui myös purkutöihin. Kun demokraattienemmistöinen kongressi yritti vastavetona tehdä reiluusdoktriinista uutistoimintaa säätelevän lain, Reagan esti sen voimaantumisen veto-oikeudellaan. Tuolloin kuitenkin myös eräät konservatiivit, kuten Newt Gingrich, kannattivat lakiesitystä. Heidän mukaansa se olisi toiminut suojakilpenä median vasemmistolaisuutta vastaan. Jälkiviisaasti voidaan todeta, että median tasapuolisuusvaatimusten kumoaminen hyödytti nimenomaan konservatiiveja.

Esteiden poistuminen teki uutistoiminnasta asteittain yhä enemmän näkökulmajournalismia. Se avasi myös ovet Rush Limbaughin kaltaisille oikeiston uusille mediapersoonille, jotka pääsivät pidäkkeettömästi moukaroimaan poliittisia vastustajiaan. Seuraava looginen askel tästä oli vuonna 1996 perustettu Fox News, jota tosin kaapelitelevisioyhtiönä nämä reiluusdoktriinit eivät olisi muutenkaan sitoneet. Oscar Winberg osoittaa artikkelissaan, kuinka Fox News muutti mediakenttää ja uutistoimintaa ja kuinka siitä tuli republikaanien oma tv-kanava. Fox Newsin voimahahmo Roger Ailesin (1940–2017) kädenjälki näkyy yhä Yhdysvaltain politiikassa.

Poliittisen diskurssin viihteellistymisen prosessi on jatkunut sosiaalisen median aikakaudella, mutta saanut myös sellaisia piirteitä, joita Postman ei voinut 1980-luvulla ennakoida. Aldous Huxley kuvasi Uljaassa uudessa maailmassa mielihyväkeskeisyyden tuottamaa alistamista ja alistumista. Ihmiset valitsivat omat vankilansa, eikä ”isoveljen” valvovaa silmää edes tarvittu.

Huxleyta siteeraava Postman korostaakin television viihteellistyvän diskurssin tuottamaa passivoitumista. Teesi sopii kuvaamaan televisio-ohjelmien poliittisen sisällön kehitystä, mutta sosiaalisen median käyttöprosessien ymmärtämiseen se on jo vanhentunut. Somen uutisvirtaa

ahmiva ja sitä aktiivisesti jakava ja kommentoiva kuluttaja ei ole vain passiivinen vastaanottaja, vaan aktiivinen toimija. Algoritmit lietsovat vastakkainasettelua ja aktivoivat somekuluttajia. Avainsana ei ole enää passivoituminen, vaan entistä suurempi aktivoituminen: kierrosten lisääminen.

Natsidemokraatit ja historian muovailuvaha

Donald Trumpin saavuttama menestys on loogista jatkumoa sille politiikan viihteellistymisen prosessille, jota Neil Postman kirjassaan kuvasi. Postmanin kaltaiset 1980-luvun televisioajan tutkijat eivät voineetkaan ennustaa myöhempää tositelevisio- ja some-ajan mediakulttuurin muutosta. Toisaalta, eivät siihen juuri kyenneet nykyisetkään politiikan mediakommentaattorit. Eräät konservatismiin tutkijat, kuten Suomessa Markku Ruotsila, osasivat kyllä ennakoida konservatiivien ”sydänmaiden kapinan” ja trumpismin poliittisen nosteen.

Poliittisen argumentoinnin rationaaliset lainalaisuudet selittävät silti huonosti Donald Trumpin kestoosiota. Tai sitä, miten Marjorie Taylor Greenen (rep) kaltainen QAnonin rasisia ja antisemitistisiä salaliittoteorioita viljelevä poliitikko voi päästä niinkin vaikutusvaltaiseen asemaan. Greene valittiin kongressin edustajainhuoneeseen vuoden 2020 vaaleissa, Georgian osavaltion 14. vaalipiirin edustajana. Vaalikampanjassaan ja kongressiedustajana hän on – suorastaan johdonmukaisesti – edennyt kohlausunnosta toiseen.

Greene on verrannut demokraatteja natseihin, koronarajoituksia holokaustiin ja Black Lives Matter -liikettä Ku Klux Klaniin. Kouluampumisten hän on väittänyt olevan lavastettuja, kuin myös syyskuun 2001 terrori-iskun. Kalifornian metsäpalojen syyksi Greene nimesi ”avaruuslaserin”, jota juutalainen Rothschild-suku käyttää tehdäkseen tilaa raideliikenteelle. Hän on tukenut aktiivisesti Donald Trumpia ja tämän ”taistelua” globalistien johtamaa satanistista pedofiilirinkiä vastaan.

Greenen lausunnot olivat liikaa sekä kongressin demokraateille että osalle republikaaneista. Hänet siirrettiin syrjään edustajainhuoneen lainsäädäntötyöstä helmikuussa 2021, demokraattien ja myös 11 republikaanin äänillä. Se ei kuitenkaan merkinnyt, että hän olisi joutunut sivuraiteelle omassa puolueessaan. Hän säilytti asemansa republikaanien laitoikeiston äänitorvena, joka antoi varauksettoman tukensa Trumpille ja jota myös Trump vastavuoroisesti ylisti. Greenen anteeksipyytelettömän radikaalit lausunnot nimenomaan nostivat hänet oikeistomedian lemmikiksi ja puolueen trumpilaisen siiven tähdeksi.

Mitä tulee medianäkyvyyteen, Greene on ollut republikaanien seurattavimpia poliitikkoja kongressissa. Greenen menestys on heijastuma mediakulttuurista, jota hallitsee showpainin logiikka. Faktat ja historia ovat vain muovailuvahaa, josta rakennetaan omaan poliittiseen agendaan sopiva kertomus. Mitä enemmän se herättää huomiota, sen parempi.

Sauli Niinistö käytti Suomen vuoden 2006 presidentinvaaleissa mainoslauseita: ”vastakkainasettelun aika on ohi”. Hän oli väärässä. Sosiaalisen median aikakaudella vastakkainasettelu on asian ydin.

Lähteet

Kaikki linkit tarkastettu 20.11.2022.

Afsan, Sadah. 2016. “He is the human Molotov Cocktail they’ve been waiting for:’ How Michael Moore predicted Donald Trump’s win”. *National Post*, Nov 10,

2016. <https://nationalpost.com/entertainment/celebrity/he-is-the-human-molotov-cocktail-theyve-been-waiting-for-how-michael-moore-predicted-donald-trumps-win>

Boller, Paul F. Jr. 1996. *Presidential Campaigns. Revised edition*. Oxford: Oxford University Press.

Caldera, Camille. 2020. “Fact check: Fairness Doctrine only applied to broadcast licenses, not cable TV like Fox News”. *USA Today*, Nov 28,

2020. <https://eu.usatoday.com/story/news/factcheck/2020/11/28/fact-check-fairness-doctrine-applied-broadcast-licenses-not-cable/6439197002/>

Draper, Robert. 2022. “The Problem of Marjorie Taylor Greene. What the rise of the far-right congresswoman means for the House, the G.O.P. and the nation”. *The New York Times*, October 17, 2022. <https://www.nytimes.com/2022/10/17/magazine/marjorie-taylor-greene.html>

Helo, Ari. 2022. *Amerikan Yhdysvaltojen historia*. Helsinki: Nord Print.

Pew Research Center. 2014. “Political Polarization in the American Public, How Increasing Ideological Uniformity and Partisan Antipathy Affect Politics, Compromise and Everyday Life”. Report, Pew Research Center, June 14,

2014. <https://www.pewresearch.org/politics/2014/06/12/political-polarization-in-the-american-public/>

Postman, Neil. 1987. *Huvitamme itsemme hengiltä. Julkinen keskustelu viihteen valtakaudella* (Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business, 1987). Suomentanut Ilkka Rekiaro. Porvoo: WSOY.